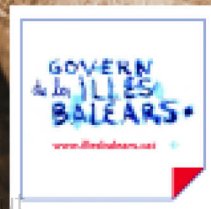

XXVIII Jornades d'Estudis Històrics Locals

La Ciutat de Mallorca i els segles del gòtic

XXVIII JORNADES
D'ESTUDIS HISTÒRICS LOCALS

La Ciutat de Mallorca i els segles del gòtic

Palma, del 3 al 5 de novembre de 2009

Coordinació:

Tina Sabater Rebassa, Eduardo Carrero Santamaría

Palma, 2010

Jornades d'Estudis Històrics Locals (28es : 2009 : Palma)

La Ciutat de Mallorca i els segles del gòtic : XXVIII Jornades d'Estudis Històrics Locals : Palma del 3 al 5 de novembre de 2009 / coordinació: Tina Sabater Rebassa, Eduardo Carrero Santamaría. – Palma : Institut d'Estudis Baleàrics, 2010. – 440 p.; 24 cm

Referències bibliogràfiques

ISBN: 978-84-95876-63-8

DL: PM-1602-2010

© del text: Els autors, 2010

© de l'edició: Institut d'Estudis Baleàrics, 2010

Coberta: Llonja de Palma. Clau de Volta. Projecte I+D+I /Guillem Sagrera y la escultura arquitectònica del siglo XV /(Ministeri d'Educació i Ciència), Universitat de les Illes Balears.

Edició: Institut d'Estudis Baleàrics

Maquetació: Documenta Balear, SL

Impressió: Impremta Esment (Centre Especial de Treball de l'AMADIP)

ISBN: 978-84-95876-63-8

Dipòsit legal: PM-1602-2010

El toc de les hores i el convent dels Predicadors de Ciutat de Mallorca

Esperança Beltran, M. Pilar Sastre

Plantejament de la qüestió

En el context de la recerca de fonts referents al convent de frares Predicadors de Ciutat de Mallorca, es trobà un document de Pere IV datat a Almenar el dia 21 de maig de 1384.¹ Aquest fa referència a una disputa en relació al toc de les hores, sorgida entre els jurats de Ciutat de Mallorca i el pare Ginebreda, prior, en aquell moment, dels dominics.

Pere IV al mestre fra Bernat Armengol benvolgut nostre i hàbil religiós, prior provincial de l'Ordre dels Predicadores en la província d'Aragó, salut i dileccions: a causa de les no verídiques informacions que em van escriure sobre vosaltres us vaig enviar una carta en la qual es consigna: Pere IV rei d'Aragó a vós, mestre fra Bernat Armengol benvolgut nostre i hàbil religiós, prior provincial de l'Ordre dels Predicadores en la província d'Aragó. Salut i dilecció: he sabut per mediació de la meua dilecte conseller Francesc Sagarriga, noble i governador del regne de Mallorca que va rebre una còpia de la qual nosaltres també tenim coneixement sobre el compromís que van arribar els jurats de la ciutat de Mallorca d'una banda i per altra fra Antoni Ginebreda, prior de la comunitat de la vostra Ordre a Mallorca sobre un hort i referent a una paret que va en contra de les ordinacions antigues d'aquesta ciutat i que dita prior va obviar per a intentar aïllar-se de la malaltia que s'estenia a causa del calor. Sobre això es va celebrar un capítol en el qual es va prohibir que en les hores del dia i de la nit toqués la campana d'aquesta comunitat que existia des de feia temps i per la qual havien rebut llicència per part de dites jurades per a orientar a la ciutadania tocant les hores. D'això es van esdevenir grans mals i moltes paraules injurioses contra aquests jurats i persones destacades dintre de la ciutat. Per la ciutadania es va estendre la remor i l'escàndol. A causa de això, Ens, com volem evitar les injúries i els escàndols contra el vostre convent i perquè els germans d'aquesta ciutat puguin lloar amb tranquil·litat a l'Altíssim i segons el conveni que tenim des que va ser instituïda la vostra Ordre, a Vós, us instem, requerim i amonestats, i als vostres diem i vam manar que aquest frare Antoni Gine-

breda que té l'ofici de prior en aquest convent, així com a altres germans que han tingut a veure amb el problema, els traslladeu del convent de Mallorca a altre convent, i que els quals considereu culpables de tal contrarietat siguin castigats perquè entre els altres frares serveixi d'exemple i no es vegin temptats en el futur a repetir aquesta negligència deixant al vostre criteri les penes a imposar. Datada en Montsó sota el nostre segell secret a cinc dies de novembre de l'any de la Nativitat del Senyor 1383. (Signum Rex Petrus). I vist això, una vegada dirimit el procés per part del governador, aquest ens ho va enviar, pel qual, aquest prior no ha de conservar el seu càrrec. De Vós, en canvi, vaig rebre una carta datada la recepció en Montsó dia 8 de febrer del present any argumentant la revocació d'aquesta ordre. Pel que us reiterem, instem i amonestem i als vostres expressament diem i vam manar que revoqueu el càrrec de prior al germà Antoni Ginebreda i sancioneu als altres de manera sobtada i sense la mínima dilació ja que van anar contra la raó i contra els costums establerts. Instant-vos que no m'envieu més cartes redundants en la revocació de les penes. I si considereu necessari seguir defensant la vostra causa no us dirigiu a Nos; si teniu alguna al·legació dirigir-la al governador que ja us disposarà l'adequat auxili, però expressament no ens envieu a Nos altra carta. Datada en (?) d'Almenar dia vint-i-u de maig de l'any de la Nativitat del Senyor 1384. N. Cancellier. Miguel de Vorada ho va redactar per al senyor canceller.²

Arran de aquesta transcripció³ es va cercar un context on situar la disputa. De l'abans esmentat document es desprèn que els frares dominics, en un intent d'aïllar el seu convent de la insalubritat del nucli urbà, projectaren la construcció d'un mur de separació. El problema sorgí de la inadequació d'aquesta construcció a l'establert a les ordenacions del Regne, per això els jurats de la ciutat ordenaren la seva demolició. En resposta, els frares decidiren deixar de tocar les hores. Aquesta decisió va provocar malestar i aldarulls entre la població i finalment comportà la intervenció reial. Pere IV demana la destitució del prior Ginebreda i el càstic als altres frares implicats. Així mateix, el rei deixa en mans del governador la resolució de la querella preguntant a ambdues parts que no li aixequessin més súpliques.

Al mateix Arxiu de la Corona d'Aragó s'han trobat altres documents relacionats amb aquesta qüestió que tot seguit s'adjunten ordenats cronològicament.

1383, novembre, 5. Montsó (infraescrita)

Pere IV, rei d'Aragó, a Bernat Armengol, prior de la Província d'Aragó de l'Ordre de Predicadors, relatant-li el conflicte entre els jurats i el prior Antoni Ginebreda pel cessament del toc de les hores ordenat pel dit prior, que ha provocat el descontentament popular. Aquesta és la causa per la qual li ordena la destitució del dit prior i el càstig i trasllat a altre convent dels frares implicats en l'assumepte.⁴

1383, novembre, 5. Montsó (infraescrita)

Pere IV als frares Predicadors de Ciutat de Mallorca comunicant-los l'ordre de destitució del seu prior Antoni Ginebreda i instant-los a no adherir-se a la postura del dit prior sota amenaça de la pena adequada.⁵

1384, gener, 2. L'Almúnia de Sant Joan

Joan, duc de Girona, primogènit de Pere IV, escriu a Bernat Armengol preguntant que no s'iniciï cap actuació contra Antoni Ginebreda fins que no s'hagi dirimit la causa judicial en curs.⁶

1384, gener, 13. Montsó

Pere IV a Bernat Armengol informant-li que, així com li ha estat enviada una còpia del procés obert contra Antoni Ginebreda, li requereix l'enviament de tota quanta informació tingui sobre aquest procés amb la finalitat de proveir una solució.⁷

1384, febrer, 8 (infraescrita)

Bernat Armengol a Pere IV sol·licitant la revocació de l'ordre de destitució d'Antoni Ginebreda.⁸

1384, maig, 21. Almenar

Pere IV informa Bernat Armengol de les disposicions preses en la causa contra Antoni Ginebreda. Li fa saber d'una carta enviada anteriorment, datada a Montsó el 5 de novembre de 1383, en la qual s'establia el càstig a Ginebreda i altres frares. I també que aquesta sanció havia estat ratificada per part del governador i que havia rebut una sol·licitud de revocació per part d'Armengol. Per la present, Pere IV ratifica la pena fins que no es vegi dirimit el procés, instant-lo a no redundar enviant cartes amb peticions de revocació.⁹

1384, maig, 22. Almenar

Pere IV als frares Predicadores de Ciutat de Mallorca ratificant-los la carta datada a Montsó el 5 de novembre de 1383. En la present, valida l'anterior decisió amb l'única modificació que accepta que la destitució d'Antoni Ginebreda pugui ser revocada al final del procés exhortant-los, igual que ha fet amb el seu prior provincial, a no moure apel·lació fins que això ocorri.¹⁰

De l'estudi d'aquest conflicte van sorgir una serie d'interrogants entre els quals hem de destacar: quins eren els mecanismes emprats en aquell moment per al càlcul del temps i la incidència en la vida quotidiana del toc de les hores?

Els mecanismes del càlcul del temps

La necessitat de mesurar el temps ha estat una constant que ha acompanyat l'home des dels inicis de la Humanitat. Aquest menester ha duit a la invenció de diversos enginys. El mecanisme més primitiu conegut es basa en el moviment dels astres, ja sigui el del sol durant el dia o el de les estrelles i la lluna durant la nit. Aquests no permeten un càlcul massa acurat del temps.

En els rellotges de sol, la direcció de l'ombra assenyalava l'hora del dia, i la seva longitud marcava el transcórrer de l'any. S'observa el desplaçament de l'ombra projectada pel sol al voltant d'un eix anomenat gnom o indicador.¹¹ Entre les civilitzacions que comptaren amb aquests tipus de rellotges destaquen egipcis, caldeus, xinesos, grecs, romans, inques... Se'n fabricaran de tot tipus, fins i tot de portàtils.

Una altra tipologia són els rellotges de foc. El temps es mesurava per la combustió de certes matèries com l'oli i la cera. Una vela graduada controlava el pas de les hores nocturnes.

També s'ha de parlar dels rellotges de sorra. Aquests estan constituïts per dos recipients intercomunicats, permetent el pas de la sorra d'un a l'altre. El ritme de pas és el que estableix el temps transcorregut.

Les clepsidres són els primers aparells destinats a mesurar el temps sense la necessitat del concurs dels astres. Aquests enginys consistien en un atuell ceràmic o de vidre que contenia aigua fins a cert nivell, amb un orifici en la base d'una grandària adequada per assegurar la sortida del líquid a una velocitat determinada i, per tant, en un temps prefixat. El recipient disposava en el seu interior o exterior de diverses marques de tal manera que el nivell d'aigua indicava els diferents períodes. Els primers rellotges d'aigua coneguts eren egipcis.¹² Aquestes també es van emprar en els tribunals atenesos per assenyalat el temps assignat als oradors. Més tard van ser introduïts en els tribunals de Roma, amb la mateixa finalitat; a més, s'usaven en les campanyes militars per regular les guàrdies nocturnes. El rellotge d'aigua egipci, més o menys modificat, va seguir essent l'instrument més eficient per amidar el temps durant molts segles.

Ja dins la nostra era, al segle IX, els àrabs assoleixen la màxima sofisticació en la fabricació dels rellotges d'aigua ja que afegeixen a la funció bàsica del rellotge elements sonors i autòmats capaços d'efectuar moviments i sons en els canvis horaris.¹³

Fora de l'esfera d'influència europea trobam les clepsidres xineses. És coneguda la feina, el 1090, de l'astrònom Su Sung. Els seus aparells suposen un pas endavant, una evolució que preconitzarà els rellotges mecànics. L'aigua procedia d'un flux continu, s'acumulava en un cullerot i una vegada que aquest estava ple basculava pel pes i alliberava mitjançant una palanca una roda que avançava una fracció exacta de volta.

Ja dins el nostre àmbit d'influència trobam, a principis del segle XIII a Catalunya, una clepsidra amb carilló a la cort de Barcelona. La seva il·lustració estava a l'anvers del darrer foli d'una compilació legislativa datada durant el regnat de Jaume II d'Aragó

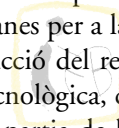
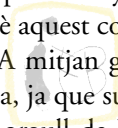
(1291-1327). Es tractava d'una clepsidra perfeccionada que comptava amb un mecanisme musical format per diverses campanetes. Aquestes clepsidres ens acosten cada vegada més al rellotges mecànics.¹⁴

Geogràficament, es troben els primers rellotges al nord d'Itàlia. Com evolució de les clepsidres es substitueix la força motriu de l'aigua per un pes de pedra o metall, i el flux de l'aigua per un escapament mecànic, una roda dentada. Aquests primers enginyers mecànics són anomenats *folliots*.¹⁵ El seu mecanisme de funcionament era bastant simple: un pes motor que està suspès d'una corda a una politja, arrossega mitjançant una sèrie d'engranatges una roda dentada, les mosses de la qual baten alternativament dues paletes fixades damunt un eix. El moviment de vaivé provocat es transmet a un oscil·lador en forma de tronc horitzontal que seria el *folliot* pròpiament dit, regulat per pesos mòbils. Al principi no tenien ni agulles ni esferes. Els que estaven connectats a campanes a les torres les accionaven directament mitjançant una maça. Algunes d'aquestes macs adoptaven formes antropoides. Són els anomenats *jacquemarts*. Al segle XV s'afegí a aquests rellotges de torre grans esferes visibles des de l'exterior. Aquests comptaven, encara, amb una sola agulla, l'horària.

Apropant-nos a la data del nostre document trobam ja un exemple de rellotge mecànic encarregat per Pere IV. És ben conegut l'interès d'aquest rei pels avenços científics. Durant una visita al papa d'Avinyó, el Nadal de 1355, contractà amb permís del papa, Antoni Bovell per a què aquest construís un rellotge amb campanes per a la torre del palau reial de Perpinyà. A mitjan gener ja es començà la construcció del rellotge. Era tan important la màquina, ja que suposava una gran innovació tecnològica, com la campana, presència visible i orgull de la ciutat. La torre del rellotge partia de la part superior de la capella alta i suposava el punt culminant del castell. A la part superior de la torre es trobava la campana del rellotge, que ja no es conserva. Aquesta fou substituïda l'any 1601 per un cos amb dues campanes.¹⁶

S'ha de dir que tot i el gran triomf que suposava per a la cort catalana la construcció del rellotge de Perpinyà, fou una victòria efímera ja que si bé el rellotge i la campana continuaren funcionant per separat, el mecanisme pel qual la campana tocava les hores automàticament segon dictava el rellotge, només estigué en funcionament un dia.¹⁷ Amb freqüència aquests rellotges urbans seran, sobretot al principi, més que una eina de la vida quotidiana, una meravella, un ornament, una joguina de la qual la vila es sent orgullosa. Serà un element més de la decoració urbana. Pels seus posseïdors tindrà més valor com una forma de donar prestigi que per la seva utilitat. Prova de això és que en molts casos la seva vida útil va ser molt curta, com hem pogut veure amb l'exemple de Perpinyà.¹⁸

Paga la pena parlar de l'únic exemple de rellotge mecànic d'aquesta època que ha arribat fins als nostres dies. Es troba a la catedral de Salisbury. Construït l'any 1386, va ésser restaurat al segle XX i continua en funcionament.

“Horologi” en el convent de Sant Domingo

En el text del document ACA, Canc. Reg. 1446, fol.123v-124r,¹⁹ crida l'atenció especialment una paraula: “alorogi”. Totes les fonts consultades assenyalen la possibilitat que aquesta paraula sigui una tergiversació o deformació de la paraula *horologium*. Aquest mot apareix emprat en molts documents medievals. És una expressió que, per la seva extensió, no permet esbrinar si es tracta d'una clepsidra, d'un rellotge de sol o de sorra, tan utilitzats llavors, o bé d'un rellotge mecànic.²⁰

El moment cronològic en què se situa el document dificulta més discernir si a allò que fa referència la paraula *horologium* és un enginy mecànic o un aparell més primitiu. Aquesta dificultat és causada perquè el document que s'empra com a font primària està datat de l'any 1384 i, a més, es pot situar el sorgiment dels primers rellotges mecànics entorn del 1300.

S'ha de tenir en compte a l'hora de valorar les possibilitats que l'esmentat *horologium* sigui un rellotge mecànic, el fet que un dels regnes de la Corona d'Aragó amb més tradició científica era el Regne de Mallorca. Cal destacar l'activa vida científica de la comunitat jueva de l'illa de Mallorca i és ben coneguda l'escola de cartografia. L'illa exportava instruments astronòmics i cartes nàutiques arreu d'Europa.

S'ha de esmentar, també, per la importància que tindrà i, tot i que no és l'objecte d'aquest treball, que molts pocs anys després, en concret dia 9 de maig de 1385, el Gran i General Consell de la Ciutat i Regne de Mallorca prengué la determinació de dotar la ciutat d'un rellotge mecànic que regulàs el temps civil. Aquest serà el precursor d'una sèrie de rellotges que la població de ciutat anomenarà “En Figuera” i que tradicionalment i fins els nostres dies ha regit la vida de Ciutat: *“Tengo observado que en los libros de las determinaciones de esta universidad, que a los 9 de mayo de 1385 determinó el Grande y General Consejo hacer un reloj en la torre (es la misma en la que ahora está) que habían comprado de los p. Dominicos, y el año siguiente a los 8 de junio deliberaron que se hiciese la campana para el reloj que ya estaba acabado.”*²¹

Incidència en la vida quotidiana del toc de les hores a Ciutat de Mallorca

La lectura dels esmentats documents permet conèixer la llicència rebuda pels dominics de part dels jurats per orientar la ciutadania tocant les hores. Posar fi a aquest toc serà l'arma que faran servir els Predicadors quan sorgeixi el conflicte arran del mur de separació.²²

El fet que emprassin aquesta mesura de pressió fa veure la incidència d'aquesta orientació entre la població de Ciutat. El document parla dels aldarulls i el descontent populars sorgits d'aquesta decisió.²³

Se sap que en aquest moment hi hauria altres esglésies i la Seu que tocarien les hores. Per què, doncs, s'hauria produït l'enuig popular? La hipòtesi que es desenvolupa en aquest treball seria que les abans esmentades esglésies tocarien les hores canòniques mentre els Predicadors, entrant ja en una nova època, dividirien el temps civil. No es pot oposar frontalment el temps laic al religiós, ja que moltes vegades es dona una coexistència sense enfrontament ni hostilitat entre els dos tocs de campanes.

La transformació del sistema de comptatge del temps no només es mesura per innovacions tècniques, com la construcció de rellotges de rodes o de pesos que substituïran els antics solars o hidràulics, o la construcció de rellotges de campana, sinó que aquests mecanismes es desenvolupen responnent a noves exigències socials. Recolza aquesta hipòtesi el fet que es tracti d'un fenomen eminentment civil. Aquestes noves construccions sorgiran de la voluntat o baix el mecenatge de corporacions municipals, reis o prínceps.²⁴

S'ha de tenir en compte el moment històric en què ens trobam. És l'inici de la fi de l'època medieval. Un món que gira entorn a la religió donarà pas al temps de l'home. Pren força la ciutat i amb ella les noves classes socials sorgides al seu aixoplug. Els burgesos i mercaders seran motor de canvi. L'antiga divisió del temps segons criteris religiosos no els era d'utilitat. Tot i això no es pot menysprear que un dels factors que més influïren en la cerca d'enginyers per controlar el temps fou la necessitat de complir com calia amb els deures religiosos, com la litúrgia de les hores, les hores canòniques, l'ofici diari... Les noves classes socials necessitaven conèixer amb més precisió en quin moment del dia es trobaven i quin era l'espai de temps que havien treballat. El temps era diner. El temps es racionalitza i, a l'hora, es fa laic. Menester un càlcul més precís del temps anirà aparellat amb el desig de conèixer amb més exactitud la mesura del temps emprat en la realització de les tasques laiques. La innovació tecnològica sorgeix com a resposta als nous reptes socials. El temps es converteix en una eina per a l'home.

Conclusions

Les jornades al camp duïen aparellat treballar de sol a sol, per això la simple divisió del temps religiós els era suficient. Pel contrari, a les ciutats, els menestrals i mercaders necessitaven un temps més sofisticat. El dia ja no es dividirà en franges variables de temps depenent de l'estació de l'any, sinó que, independentment del recorregut del sol, el dia es dividirà en seccions invariables i iguals entre si.²⁵ A Ciutat de Mallorca es fa palesa la metamorfosi que es produí arreu d'Europa a la baixa edat mitjana.

Notes

1. El nostre agraïment a don Jaume Riera, tant per facilitar-nos aquest manuscrit, com pels seus consells i orientacions.
2. ACA, Canc. Reg. 1446, f. 123v-124r.
3. Transcripció pròpia.
4. ACA, Canc. Reg. 1446, f. 123v-124r.
5. ACA, Canc. Reg. 1446, f. 122v.
6. ACA, Canc. Reg. 1756, f. 133r.
7. ACA, Canc. Reg. 1446, f. 78v-79r.
8. ACA, Canc. Reg. 1446, f. 123v-124r.
9. ACA, Canc. Reg. 1446, f. 123v-124r.
10. ACA, Canc. Reg. 1446, f. 122v.
11. Aquesta ciència s'anomena gnomònica.
12. L'anomenada clepsidra de Karnak del segle XIV aC.
13. Com per exemple l'horologi nassarita datat de 1363.
14. XARRIÉ, J., FARRÉ, E., 2008.
15. Aquesta paraula deriva de l'expressió francesa *faire le fou*, que significa 'fer el boig', en referència al fet que el mecanisme donava voltes sense la mediació de cap força visible.
16. XARRIÉ, J., FARRÉ, E., 2008.
17. BEESON, C. F. C., 1982.
18. VIELLIARD, J., 1961.
19. Document de Pere IV datat a Almenar el dia 21 de maig de 1384.
20. XARRIÉ, J., FARRÉ, E., 2008.
21. DAMETO, MUT, ALEMANY, 1840-1841, p. 85.
22. Sobre això es va celebrar un capítol en el qual es va prohibir que en les hores del dia i de la nit toqués la campana d'aquesta comunitat que existia des de feia temps i per la qual havien rebut llicència per part dels dits jurats per a orientar a la ciutadania tocant les hores. ACA, Canc. Reg. 1446, f. 123v.
23. "D'això es van esdevenir grans mals i moltes paraules injurioses contra aquests jurats i persones destacades dintre de la ciutat. Per la ciutadania es va estendre la remor i l'escàndol." ACA, Canc. Reg. 1446, f. 123v.
24. WOLFF, Ph., 1962.
25. LE GOFF, J., 1983.

Bibliografia

Fonts Primàries

ACA, Canc, Reg. 1446, fol. 122 v – 124r; 1756, fol. 133r.

Fonts secundàries

BEESON, C. F. C. (1982): *Perpignan 1356. The Making of a Tower Clock and Bell for the King's Castle*, The Antiquarian Horological Society, London.

CAMPANER, A. (2007): *Cronicón Mayoricense*, Editado por "Sa Nostra", Mallorca (edició facsímil a partir de la edició original de 1881).

COLL, J. M. (1949): “Tres escritores dominicos gerundenses del siglo XIV en lengua vernácula. Fr. Arnaldo Simó, Fr. Antonio Ginebreda y Fr. Juan Romeu” en *Institut d'Estudis Gironins (Annals)*, vol. 4.

DAMETO, MUT, ALEMANY (1840-1841): *Hª general del Reino de Mallorca*, Imprenta nacional a cargo de Juan Guasch y Pascual, tom I.

FERNANDEZ-PUERTAS, A. (2000): “Una hipotética restitución de un reloj nazarí de 1363” en *Anaquel de Estudios árabes*.

FRAU, A., “Reloj y relojero de la Lonja” en *BSAL*, I (1885-1886).

– “Datos para la Historia del reloj público de Palma, o sea En Figuera (1386 a 1886)” *BSAL* II (1887).

KJELLBERG, P. (1997): *La Pendule Française, du Moyen Âge au XX siècle*, Les éditions de l'amateur, París.

LE GOFF, J. (1983): “Tiempo de la iglesia y tiempo del mercader en la Edad Media” en *Tiempo, trabajo y cultura en el occidente medieval*. Editorial Taurus, Madrid.

– (1983): “El tiempo del trabajo en la “crisis” del siglo XIV: del tiempo medieval al tiempo moderno” en *Tiempo, trabajo y cultura en el occidente medieval*. Editorial Taurus, Madrid.

PUIG I OLIVER, J. (2000): “Alguns documents sobre Antoni Ginebreda, O. P. (1340?-1395)” en *Arxiu de textos catalans antics*, Fundació Jaume Bofill, n. 19.

STELLING-MICHAUD, S. (1959): “Quelques aspects de problème du temps au moyen âge” en *Études suisses d'histoire générale*, vol. XVII.

VIELLIARD, J. (1961): “Horloges et horlogers catalans à la fin du moyen âge” en *Bulletin Hispanique*, Tome LXIII, n. 3-4, Juillet-Décembre.

WOLFF, Ph. (1962): “Le temps et sa mesure au Moyen Âge” en *Annals. Économies, Sociétés, Civilisations*. Vol. XVII, n. 6.

XARRIÉ, J., FARRÉ, E. (2008): *El rellotge català*, Editorial Efadós, El Paipol.

ZAFORTEZA MUSOLES, D. (1989): *La ciudad de Mallorca. Ensayo histórico toponímico*, Tomo III, Ayuntamiento de Palma, Palma.

Resum

El toc de les hores i el convent de Predicadors de Ciutat de Mallorca. Esperança Beltran, M. Pilar Sastre. Prenent com a base un document del regnat de Pere IV d'Aragó datat el dia 21 de maig de 1384, es fa palès que en aquest any, en el recinte del convent de l'Ordre de Predicadors de Ciutat de Mallorca, ja existia un artefacte vinculat al toc de les hores. El mateix document exposa que la suspensió temporal del so va provocar una sèrie d'aldarulls públics, demostrant, així, el rellevant paper que ocupava aquest toc en la vida quotidiana de la societat del moment. Aquest mecanisme seria anterior al conegut amb el nom de “En Figuera”.

Summary

The touch of the times and the convent of Preachers Ciutat de Mallorca. Esperança Beltran, M. Pilar Sastre. Based upon a document of the reign of Pere IV of Aragon dated 21 May 1384 it is clear that this year, in the grounds of the convent of the Order of Preachers, Ciutat de Mallorca, already existed a device linked to the touch hours. The same states that the temporary suspension of sound led to a series of public disturbances, thus demonstrating the important role that occupied this touch in everyday life of society today. This mechanism would be known prior to the name “en Figuera”.

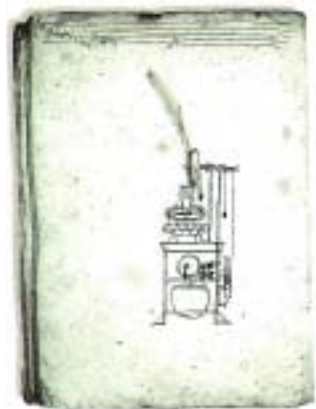

Fig. 1. Clepsidra amb carrilló a la cort catalana (XARRIÉ, J., FARRÉ, E., 2008, p. 36).

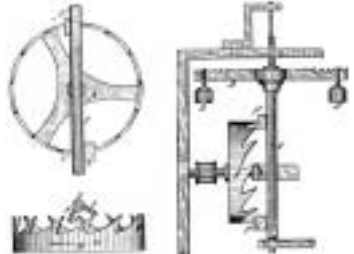

Fig. 2. Folliot.

Fig. 4. Rellotge Salisbury.

Fig. 5. Pere Niçard, Sant Jordi (Museu Diocesà de Mallorca). Detall de la ciutat.

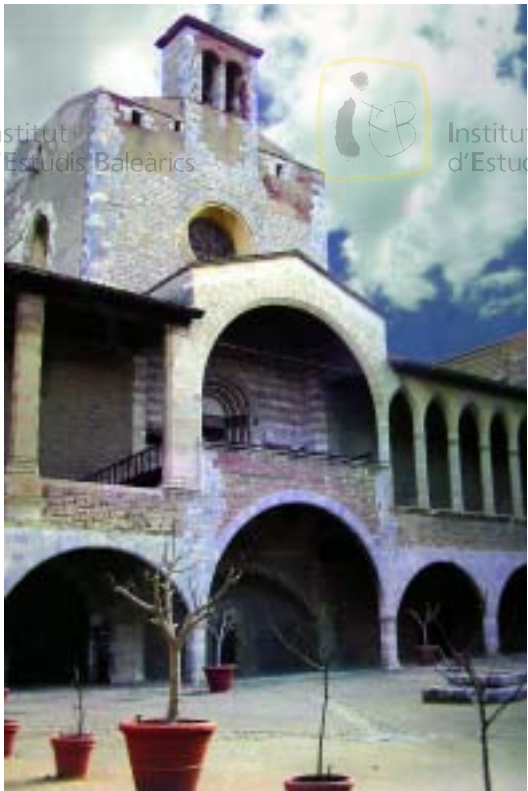

Fig. 3 a i b. Palau reial de Perpinyà.